

AZ OLASZ EGYETEMEK REFORMJA.

A fascizmus reformjai közül az egyik legátfogóbb és legmélyebb a Gentile nevéhez fűződő iskolareform. Mussolini maga állapította meg, hogy „az összes megszavazott reformok közül a Gentile nevéhez kapcsolódó valóban forradalmi, mert olyan helyzetet formált át, mely 1859. óta tartott”. Kétségtelen, hogy az 1859-iki Casati-féle törvény óta a fascizmusig lényeges változás az olasz iskolai életben nem történt, legfeljebb toldások. A fascista tanügyi reform azonban az iskolai élet minden területén mélyen szántó nyomokat hagyott. A legnagyobb változások mégis az egyetemeket érték: e területen az olasz hivatalos felfogás szerint nem 1859-re, hanem sokszor a középkorra visszamenő, régen elavult intézkedéseket kellett az útból eltakarítani és újakkal pótolni.

Még a reform előtti állapotokról szól röviden, kissé elnagyoltan egy gyűjteményes munkában¹⁾ Vittorio Macchiorio nápolyi professzor. Külföldieknek ír, tehát érthetőleg tompítja színeit. Hangja mégis majdnem a szegyenkezésé. Mint jó olasz, nem szívesen beszél az olasz egyetemi állapotokról, amiket a sajátos történeti fejlődéssel próbál mentetgetni. Sok a kicsi, rosszul felszerelt egyetem, viszont a könyvtárak, laboratóriumok stb. fölötté hiányosak. Az egyetemek nem alkotnak szellemi központot, befolyásuk a nemzeti életre minimális. Az ifjúság, ez az atomjaira széteső tömeg, mely még az u. n. diákéletet sem éli, a legtöbb esetben nem a tudományért, hanem a kenyeret ígérő diplomáért megy az egyetemre. Az olasz egyetem általában a legjobb esetben közli és nem kutató intézmény. Számára a tudomány *készen van* és nem *készülőben*. E sötét színek még sötéteülnek, ha a tárgyra vonatkozó olasz nyelvű, különben igen terjedelmes irodalmat nézzük. Antonino Anile²⁾ pl. megállapítja, hogy míg a középkorban az olasz egyetemek fényt árasztottak Európa többi országaiba is, addig az egyesült Olaszország egyetemei zárt, levegőtlen testületek, melyekben „a hivatalos veretű tudomány kristályosodik merev és bizar formákba”. A legfőbb baj, hogy az egyetemek teljesen begubóztak s a lüktető élettel elvesztették a kapcsolatot. Más oldalról világítja meg a helyzetet Ugo Frascherelli cikke: *Per l'istruzione superiore*.³⁾ Frascherelli szerint az olasz egyetem szürke diploma-gyár (una grigia fucina di diplomati). „Az egyetemre az ifjak általában nem azért mentek, hogy részt kérjenek a tudás közösségének isteni örömeiből, hogy a lelket a tudomány, az igazság és szépség fényével megvilágosítsák, hanem hogy a tanároktól kicsi-

¹⁾ *Die Universitätsideale der Kulturvölker*. Hg. v. Conrad Hoffmann und Reinhold Schairer. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925. A német egyetemekről ugyanílt C. H. Becker (*Vom Wesen der deutschen Universität*) írt, a magyar egyetemekről pedig (*Die ungarische Universität*) a feledhetetlen Gragger Róbert

²⁾ *Lo Stato e la Scuola*, Valecchi, Firenze 1924. V. ö. „La crisi delle nostre Università” c. fejezetet 29 s. köv. lk.

³⁾ Megjelent a köv. gyűjteményes munkában: *La riforma Gentile e la nuova anima della scuola a cura dell' on. Dario Lupi*, Sottosegretario di Stato per a Pubblica Istruzione. Mondadori Milano-Roma, 1924. 107 s. köv. lk.

karják azt az aláírást, mely leckéik illuzórius látogatását bizonyította, vagy hogy lerakják azt a sokféle különleges vizsgálatot, — mindmegannyi kisebb-nagyobb akadályverseny — melyekben a diákok túlnyomó része számára az egész tanulási tevékenység konkretizálódott“. Vannak még szomorúbb megállapítások is. Giorgio P a s q u a l i és Piero C a l a m a n d r e i kitűnő könyve, *L'università di domani*, közvetlenül a reform előtt a *holnap* egyetemét keresi s a reform szükségességét, melynek elsősorban belső, didaktikai átalakulásnak kellene lennie, a *tegnap* egyetemének változásával okolja meg. E munkában elszórva főleg a délolasz egyetemi ifjúság fegyelmetlenségére vonatkozólag számunkra elképzelhetetlen adatokat találunk (v. ö. pl. 214. s köv. lk.). De a tanárok munkafegyelme sem lehetett kifogástalan. Képzeliük el, milyen előzményei lehettek annak a miniszteri rendeletnek, mely a tanárokat arra kötelezte, hogy tanévenként bizonyos meghatározott számú, *valóban megtartott leckéről* számoljanak be! S előfordult nem egyszer az az eset is, hogy a professzor önkényesen felemelte a „valóban“ megtartott órák számát — persze csak a türelmes papiroson! (L. A. A n i l e, i. m. 32. l.)

A helyzet tehát minden vonatkozásban megérett a reformra. Az alap gondolatot, mely az egyetemek ujjaalakítását irányította, maga G e n t i l e⁴⁾ fejtette ki a legvilágosabban: az egyetem falain belül olyan változtatásokat kell eszközölni, hogy az új tanulmányi rend megfeleljen a modern tudománynak, melyet az egyetem hivatásszerűen szolgál. Az egyetem nem lehet csak a már kész „igazságok“ továbbítója: legyen új igazságok kutatója is. Általánosságban talán azt lehetne mondani, hogy tudományos szempontból Gentile az olasz egyetemet a német egyetemi típus felé próbálta terelni. Többször kifejtett, szinte útszéli igazság, hogy az egyetem fogalma népek és korok szerint változik s hogy az egyetem berendezése az egyes kulturperiodusokban a népek és korok egységes életérzésének függvénye. A német típus mai formájában a XIX. sz.-ban alakult ki. Jelszava a tiszta tudomány, az érdektelen kutatás szolgálata. Szemben az olasz állapotokkal a német egyetem rendkívüli nagy szerepet játszott és játszik a nemzet életében is. Súlyát éppen annak köszöni, hogy szabadon, minden mellétekintettől függetlenül, a tiszta megismerést szolgálja. Gentile és munkatársai, kik különben a német tudományt és egyetemeiket kitűnően ismerték, tulajdonképpen ezt az egyetem-eszményt próbálták megfelelő változtatásokkal olasz talajba átültetni, midőn arra vállalkoztak, hogy a széteső, az egyéni bélyeget és eszményi lendületet nélkülöző „diplomagyarak“ helyett a tiszta tudomány, az önzetlen igazságkeresés fellegvárát építik ki. Evvel egyáltalán nem akarom azt mondani, mintha az olaszok a német berendezéseket utánozták volna a részletekben is. Mint látni fogjuk, ilyesmiről szó sem lehet. Csak az eszményi célkitűzés akar valami olyan viszonyt realizálni egyetem, tudomány és nemzeti élet között,

⁴⁾ *Discorso inaugurale dell' anno scolastico 1920-21 nella Università di Roma.* Idézi E. Codignola, *La riforma scolastica* c. cikkében. (C. Gutkind, Mussolini e il suo fascismo. Merlin — Le Monnier, Heidelberg—Roma, 283 l.)

mint amilyenre a németek adtak kitünő példát, egyébként az eszközök, a részletintézkedések számolnak az előző történeti fejlődéssel, a speciális olasz viszonyokkal. A következőkben minden részletre természetesen nem kívánok kiterjeszkedni, csak néhány kiemelkedőbb mozzanatot szeretnék ismertetni.

*

Az első nagy probléma volt: hány egyetem legyen? A helyzetkép, amit a reform előtti állapotról C o d i g n o l a a d (*Mussolini e il suo fascismo* 284. l.). rámutat a legsúlyosabb bajokra. „Sok egyetemes főiskolánk volt, pl. sok bölcsészeti és jogi fakultásunk, melyek tudományos eszközök, növendékek s valljuk be, valóban rátermett tanárok hiányában szomorúan tengették életüket; ezzel szemben hiányoztak a nagy kultur-centrumok, melyekből fény sugározhatott volna az egész országra s nem voltak jól organizált szak-főiskoláink sem“. Legegyszerűbb lett volna egy tollvonással az életből kiiktatni a néptelen, tengődő kis csonka-egyetemeket, de a gyakorlati kivitelnél erre a helyi viszonyok és a történeti előzmények mérlegelése után Gentile sem tudta magát elszánni. Hogyan lehetett volna megfosztani egyetemétől pl. Sienát, vagy Ferrarát, mikor ezeknek a városoknak a fogalmával már évszázadok óta összeforrt az egyetem intézménye? Hogyan lehetett volna eltörölni Firenze, vagy Milano egyetemeit, mikor az előbbi, az olasz renaissance szent városa, ma is az olasz irodalmi és művészeti életnek egyik legpezsgőbb életű középpontja, a másik pedig, a rohamosan fejlődő világváros, a legnagyobb áldozatokra is kész volt, csak hogy egyetemét megtarthassa. Ezért a reform alkotói kimondták, hogy az élet csíráját sehol elfojtani nem fogják. Az eddigi egyetemek megmaradhatnak, azonban az állami támogatás szempontjából mégis különbség lesz a jövőben egyetem és egyetem között.

Az állam a jövőben tíz teljes egyetemet (jogi, orvosi, bölcsészeti és természettudományi fakultással és gyógyszerésztanfolyammal) fog fenntartani. Ezeknek költségeit az állam fedezi. A tíz első kategóriába (tipo A.) sorozott egyetem székhelye lesz Bologna, Cagliari (Sardegna), Genova, Napoli, Palermo, Padova, Pavia, Pisa, Róma, Torino. A fenti egyetemekhez járul még hat „műegyetem“ (scuole di applicazione): Bologna, Napoli, Padova, Palermo, Pisa, Róma. Lesz még ezeken kívül a „nélkülözhetetlen“ főiskolák között egy építészeti főiskola (scuola di architettura) Rómában és három tanárképző-főiskola (istituti superiori di Magistero) Firenzében, Messinában és Rómában.

A többi egyetemet az állam nem törli el, de nem is tartja fenn, legfeljebb támogatja. Az állami támogatásban részesülő egyetemek alkotják a második csoportot (tipo B.). Ezeknél a fenntartási költségek egy részét az érdekelt városok, testületek stb. viselik. Ilyenek: Firenze, Catania, Macerata, Messina, Milano, Modena, Parma, Sassari és Siena. Ezekhez csatlakozik Bari új egyeteme, továbbá a

perugiai egyetem, melyet nemrégiben osztottak be ebbe a második kategóriába a harmadikból. Lesznek hasonló helyzetű szakfőiskolák is, mint pl. a milanoi és torinói mérnök-képző (scuola d'ingegneria), továbbá a genovai és bari hajóstiszt-képző (scuola superiore navale).

A harmadik csoportot (tipo C.) olyan egyetemek alkotják, melyek bizonyos feltételek mellett megkapják a nyilvánossági jogot, de államsegélyben nem részesülnek. Ilyenek: Camerino, Ferrara és Urbino, miután a perugiai egyetem időközben átkerült az előző csoportba. Ide sorolható még az új felekezeti egyetem, a milanoi *Università del Sacro Cuore*.

A második fontos intézkedése a reformnak az *egyetemi autonomia* vonatkozik. Az autonomia az előző állapothoz képest részben erősödött, részben gyengült. Teljes az autonomia a tanulmányi rend kérdésében s meglehetősen befolyása van az egyetemnek a költségvetésre is, amit magyaráz az a körülmény, hogy még az államtól fenntartott egyetemeken is a költségek jelentékeny részét az egyetem bevételeinek kell fedezniök. Evvel az intézkedéssel egyrészt a tanulás jelentékenyen megrágult, mert az egyetemeknek bevételi forrásokról kellett gondoskodniök, másrészt az egyetemek számára szinte életkérdéssé lett, vajjon lesz-e elegendő számú tanulójuk? A kenyéradó diplomákat ezután általában nem az egyetem osztogatja, mert ezek elnyerésének feltétele a különböző bizottságok előtt letett államvizsgálat. Államvizsgálatra azonban csak olyanok jelentkezhetnek, akik előzőleg az egyetemtől vagy más főiskolától tudományos képesítést szereztek („la laurea o diploma di un istituto superiore di carattere nettamente scientifico“.) Jelek vannak arra, hogy máris egészséges verseny indult meg az egyes egyetemek között: melyik egyetem hallgatói állják meg majd legjobban helyüket az államvizsgálatokon?⁵⁾

Erős csökkentése az autonómiának, hogy a rektort a király nevezi ki három évre. Ugyancsak kinevezés útján nyerik el hivatalukat a dékánok is. A rektor Gentile elgondolása szerint az államhatalom képviselője az egyetemen, aki arra ügyel, hogy a törvények és szabályzatok tiszteletben tartassanak.⁶⁾ A tanároknak általában csak a

⁵⁾ Érdekes e szempontból a pisai egyetem rektorának beszéde: *Doveri della vita universitaria* (Cultura Fascista, II. 10, 154—155 lk.). „Azon a napon, midőn laureatusaink az államvizsgálatokon jobban megállják a helyüket, mint mások, legyőztük versenytársainkat. Az ifjuság tudni fogja, hogy itt értelme-
sebb és szeretetteljesebb tanárokat talál, mint másutt s ha jövőjére gondol, többre becsüli majd a csendes vidéki várost a zajgó nagy városnál. Szükséges azonban, hogy az az úr, ami ma még igen gyakran elvlasztja a padokat a katedrától, betömjék s hogy mi tanárok ne elégedjünk meg a beszédkönyvek szerepével. Ifjainkat gyámolitanunk, tanácsokkal segítenünk, vezetnünk kell: így magunkhoz fűzzük őket s majd ők sem hagynak el minket.“ Kissé másként látja a helyzetet Paolo Vinessa, *Per una riforma universitaria* c. cikkében (Cultura Fascista II. 3. 33 l.): „A reform pénzügyi szempontból erős belső ellentmondást tartalmaz. Arisztokratikus jellegű, amennyiben nem a hallgatók számát, hanem azok minőségét kívánja emelni. Viszont az egyetemi költségvetés alapjává a befolyó jövedelmeket teszi, amiből következik, hogy az egyetemeknek növéndékeket *kell* szerezniök. Elméletben a hallgatók jelentkezése a tanítás komolyságától és az államvizsgálati eredményektől függne. A gyakorlatban mindez másként van s főlöszleg ismétlés lenne ez alkalommal még egyszer felsorakoztatni ennek a tagadhatatlan és emberileg érthető ténynek okait.“

⁶⁾ V. ö. Giov. Gentile, *Il fascismo al governo della scuola*. Discorsi e interviste. Remo Sandron, 1924. 234 l.

tanulmányi ügyekre van közvetlen, vagy közvetett befolyásuk. Közvetlenül a kari üléseken (consigli di Facoltà) tárgyalhatnak szigorúan körülhatárolt⁷⁾ tanulmányi ügyeket, közvetve pedig a dékánok útján érvényesíthetik befolyásukat az egyetemi Tanácsban. (Senato accademico.)⁸⁾ Míg az egyetemi tanács hatásköre meglehetősen körülnyirbált, addig az „adminisztratív“ tanács (consiglio d'amministrazione) hatalma az egyetem anyagi ügyeiben aránylag igen széleskörűnek mondható.⁹⁾ Az viszont igaz, hogy ebben a tanácsban az egyetem tanári kara csak két választott kiküldöttel vehet részt, míg az összes tagok száma, élükön az elnöklő rektorral, legalább öt, esetleg több. Amennyiben ugyanis a B. típusú intézményeknél az egyetemet segélyező város, egyesület stb. hozzájárulása eléri, vagy meghaladja az állami hozzájárulás 10%-t, az illető város, testület stb. az adminisztratív tanácsba is küldhet egy tagot.

Meglehetősen bonyolult és ingadozó a tanári karok kiegészülésének fontos kérdése. Gentile úgy tervezte, hogy tanszék-üresedés esetén a kinevezendő tanár jelölésénél a kezdeményezést a fakultásoknak adja át. A kar kijelölte volna a számbavehető három legkiválóbbat s ezek közül a Közoktatási Tanácstól kiküldött szakbizottság választotta volna ki a legmértöbbet. Megjegyzem, hogy az olasz Közoktatási Tanács (Consiglio Superiore di Pubbl. Istr.) egészen más valami, mint a miénk: nemcsak tanácsadó szerv, hanem sok tekintetben személyi ügyekben is igen nagy hatáskörrel bíró nagytekintélyű testület, melynek tagjait maga a király nevezi ki. Időközben azonban Fedele miniszter jórészen visszatért a reformot megelőző kiegészülési eljáráshoz s ma nagyjában kétféle mód van a gyakorlatban: a meghívás és a pályázat.

A meghívás a nagyobb egyetemeken a leggyakoribb tanszék-betöltési mód. Ha a kar a meghívást egyszer elhatározta, akkor sem a Közoktatási Tanács, sem a miniszter többé az ügybe bele nem szólhat: a meghívás egyuttal végleges döntés, melyet senki felül nem bírálhat. A fakultások e joggal bőven élnek és — ha lehet az elkeseredett kritikáknak hinni — visszaélnék. Ujabbán éppen egyetemi részről hatalmas mozgalom indult meg e kiegészülési módszer ellen. G. N i u t t a kis cikke (*Trasferimenti di professori universitari*, Cultura fascista I. 35.) indította meg az eszmecserét. Niutta kifejti, hogy meghívás esetén csak ritkán érvényesül a tárgyilagos igazság, inkább a személyes rokonszenv és ellenszenv döntenek. A nagyobb egyetemeken a *beati possidentes* szeretnek nyugodtan élni s nem szeretik a „veszélyes“ elemeket, az új csillagokat, kik a régiek fényét esetleg elhomályosíthatják. Niutta sem kívánja eltörölni a meghívást, azonban egy olyan egyetemenközi szakbizottságra óhajtja bízni, melyet a Consiglio Superiore javaslatára a közoktatásügyi miniszter nevezne ki. A rövid cikk erős visszhangot keltett. Gino A r i a s tapsol Niutta indítványának. (Cultura Fascista II. 1. 5. 1.) „Sürgös lenne — írja —

⁷⁾ L. Regolamento Generale Universitario (Regio decreto 6. aprile 1924 n. 674.) Art. 10.

⁸⁾ Ennek hatáskörét a Reg. Gen. Art. 7. szabályozza.

⁹⁾ L. u. ott Art. 15.

a fakultások önkénye alól kivonni a tanárok meghívását. Kétségtelen, hogy majdnem mindig a jelöltek tudományos és didaktikai érdemeitől teljesen idegen szempontok érvényesülnek. Személyes barátság, vagy ellenségeskedés, politikai elfogultság (legtöbbször határozottan fascista-ellenes színezettel), egy csoportnak, vagy akár egy személynek egyetemi diktatúráját megteremteni, vagy folytatni akaró törekvés a legtöbb esetben az igazi ok, melytől az aspiránsok sikere, vagy sikértelensége függ. Ugyancsak a *Cultura Fascista* egy további számában (II. 8., 119. l.) egy „illustre studioso” megállapítja, hogy a meghívás aktusánál legtöbbször éppen a legilletékesebb szakember, magának az üres tanszéknek a tanára hiányzik a korból, mert az aránylag ritka eset, hogy valamelyik tárgyból párhuzamos tanszék lenne. Tehát már csak szigorúan szakszerű szempontból sem volna fenntartható továbbra is a mai állapot . . .

De a jelek szerint nincsenek elragadtatva az érdekeltek a másik kiegészítési formától, a pályázat útján való tanszékbetöltéstől sem. Pályázat esetén nem a fakultás dönt, hanem egy a Consiglio Superiore-től kiküldött bizottság, melynek öt tagja közül azonban kettő mégis az érdekelt fakultáshoz tartozik. Mindenestre feltűnő, hogy még ezt a két kiküldöttet is sokalják azok, akik a fakultásoktól minden jogot szeretnének elkobozni. Pl. Gino Arias írja (*Dopo la riforma universitaria*, *Cultura fascista* II. 8. 114. l.): „A pályázatok, előléptetések (s remélhetőleg a meghívások) elintézésére kiküldött bizottságok összeállítását ki kell vonni az érdekelt karok jelölési hatásköréből. Két kiküldött öt közül (s hozzá ez ezek közül az egyik éppen nem szakértő) valóban sok. Elég, hogy a kettő egy harmadikat találjon s már megvan a többség a helyi jelölt behozására”.

A nagyobb egyetemek vonzóereje olyan nagy, hogy a kisebb egyetemek tanári karai szinte állandóan változnak. Az egyetemi körök tréfas megállapítása szerint a kisebb egyetemeken kétféle tanár van: olyan, aki még nem érte el azt a tudományos színvonalat, hogy egy nagyobb egyetemre átkerülhessen és olyan, aki azt sohasem fogja elérni. Minden esetre egészségtelen tünet: „semmi folytonosság a tanításban — írja Gino Arias (*Cultura Fascista* II. 8., 113. l. — állandó pályázás, sok költség, tanszékek, melyek csak papiroson vannak betöltve, hogy utána rögtön megürüljenek, átmeneti, mindig nyugtalan, az intézménynek csak ártó tanárok . . .”

Nagyon érdekes a magántanári képesítés módja. Ez teljesen a karokon kívül történik, még pedig Gino Arias szerint közmegelegedésre (. . . il metodo non suscita critiche). A Consiglio Superiore javaslatára a király három évi időtartamra egy magántanárokat képesítő központi bizottságot (Commissione Centrale) nevez ki, mely évente egyszer, rendszerint május—június hónapokban Rómában összeül s az összes beérkezett habilitációs kérvényeket elbírálja. A végső szót azonban a Consiglio Superiore mondja ki a bizottság munkálata alapján. A már jogerősen habilitált magántanárok csak ezután jelentkeznek a különböző egyetemeknél, ahol működni óhajtanak.

Még csak az új szabályzat két pontjára kívánnám a figyelmet felhívni; az egyik a rendkívüli tanárookra vonatkozik, a másik pedig az u. n. utazó professzorokra. A rendkívüli tanár kinevezése három évi próbaidőre szól s a rendes tanárságot csak három évi tényleges és még nem szakított (effettivo ed ininterrotto) szolgálat után lehet kérni.¹⁰⁾ Ha a próbaidős szolgálat bármely okból két hónapnál hosszabb időre megszakadt, a rendes tanárrá való kinevezés egy polgári évvel elhúzódik. A véglegesítési eljárás avval kezdődik, hogy egyrészt a dékán jelentést szerkeszt a jelölt három évi tudományos és pedagógiai tevékenységéről, másrészt maga a jelölt is előterjeszti a miniszternek mindazon tudományos és pedagógiai tevékenységére vonatkozó adatokat, amiket a maga érdekében állóknak tart. A miniszter erre kiküld egy bizottságot, mely megokolt jelentésben előadja véleményét a véglegesítésre vonatkozólag. Ha a jelentés kedvezőtlen lenne, a miniszter az így összes aktáit átküldi a Consiglio Superiore-nek, mely ez esetben csak arról mond véleményt: megtartassék-e további két évi próbaidőre a jelölt rendkívüli tanári minőségben (con la qualifica di non stabile), vagy sem? A meghosszabbított próbaidő végén előlről kezdődik a fenti eljárás. A kérdést újból elbíró bizottság tagjai azonban nem lehetnek ugyanazok, mint két évvel azelőtt. Ha az új bizottság véleménye is kedvezőtlen, a rendkívüli tanárt a miniszter elbocsátja a szolgálatból. Arra nincsenek adataim, újabban milyen szigorúsággal kezelik ezt a szabályt. A reform előtt már volt hasonló intézkedés, azonban a rendkívüli tanárok három év eltelte után szinte mechanikusan rendes tanárokká lettek,¹¹⁾ nem is szólva arról, hogy az egyetemek nagy száma miatt ezt az előléptetést aránylag fiatal korban elérhették a rendkívüli tanárok.

Nagyon érdekes jelenség, hogy a tanároknak az egyetem székhelyétől való távollakását rendeletileg kellett szabályozni. Jóformán mindenütt előfordul, hogy az egyetemi tanár az egyetem székhelyétől kisebb-nagyobb távolságra lakik, azonban talán sehol sem olyan sűrűn, mint Olaszországban, az „utazó tanárok“ klasszikus hazájában. Olaszországban még az sem ritka eset, hogy középiskolai tanárok, kiket pedig sokkal nagyobb óraszámuk inkább helyhez kötne, tekintélyes távolságra laknak iskolájuktól, az egyetemi tanároknál pedig már nálunk elképzelhetetlen arányokat öltött a távollakás. Nem kívánok most ennek a gyakori s egy-két szóval alig elintézhető jelenségnek speciális okaival bőven foglalkozni, csak megemlítem, hogy a fascista reform, bár, amint láttuk, éppen nem fukarkodik a szigorú rendelkezésekkel, továbbra is megadja a módot az egyetem székhelyétől való távollakásra. A megfelelő paragrafus¹²⁾ a következőképen hangzik: „Azok a tanárok, akik felhatalmazást óhajtanak

¹⁰⁾ Regolamento Generale Universitario Art. 33—34.

¹¹⁾ Pasquali—Calamadrei, i. m. 184 l. „... tutti gli straordinari dopo tre anni di grado, se c'è posto in ruolo, divengono ordinari quasi meccanicamente. Basta che essi abbiano dato prova di operosità scientifica; ma il giudizio di promozione è, naturalmente, molto meno severo che quello di concorso ...“

¹²⁾ Regolamento Gen. Art. 36.

kapni arra, hogy a tanítás helyétől távol lakjanak, kérésüket megokolva a rektor, vagy igazgató elé terjesztik. A rektor, vagy igazgató, miután meghallgatta az illetékes kar dékánjának, vagy az érdekelt intézet igazgatójának véleményét, dönt a kérésről. A felhatalmazást azonban csak abban az esetben lehet megadni, ha a hely, melyről szó van, nincs messze az egyetem, vagy intézet székhelyétől és csak avval a feltétellel, ha a dékán, vagy igazgató saját felelősségére biztosítékot ad, hogy mindez összeegyeztethető a tanári kötelezettségek teljes és szabályszerű betartásával". Hogy milyen távolságokról lehet itt szó, arra csak egy példát hozok fel. Tudok egy professzorról, aki hetenként megteszi az utat Catania (Sicilia) és Firenze között. Olyan távolság ez, melynek a mai Csonka-Magyarországon egy végtében megtehető leghosszabb út csak egy része lehet!

*

Befejezésül arra a kérdésre lehetne kitérnünk: mennyire sikerült a reform, mennyiben változtak meg az olasz egyetemi állapotok? Igazságtalan lenne bármilyen „forradalmi“ reformtól négy év alatt döntő változásokat várni. A szellemi világban nem változnak meg a dolgok egyik napról a másikra s hosszú időnek kell elmúlnia, míg az intézkedések a papiroستól eljutnak a valóságig. Az újabb kritikák figyelembe vételével néhány pontra vonatkozólag azonban máris tehetők megjegyzések. Organikus hiba volt a jelek szerint, hogy a reform alkotói nem tudták elszánni magukat a tengődő kis egyetemek megszüntetésére. Annyit hangoztatták, hogy sok az egyetem, míg a vége az lett, hogy ma az új alapításokkal együtt több az olasz egyetem, mint azelőtt volt. Szép elgondolás az is, hogy az egyetemek egymással versengjenek a köteleességteljesítésben s ha az egyetem kitűnően végzi hivatását, majd a hallgatók tolongani fognak oda. A valóság azonban egyelőre az, hogy a mostani olasz gazdasági és társadalmi viszonyok mellett a hallgatók egészen más szempontok szerint döntenek az egyetemek megválasztásában, mint azt a reform alkotói feltételezték. A hallgatóság száma általában csökkent. Ez nem lenne önmagában véve nagy baj, mert az értelmiségi pályákon a túlprodukción Olaszországban is igen nagy volt. Baj azonban az egyetemekre nézve, mert az egyetemi költségvetés jelentékeny részben a tanulóktól befolyó jövedelmekre van alapozva. Vanak állami egyetemek, melyeken a hallgatók létszámának csökkenése a költségvetés összeállításánál már eddig is komoly nehézségeket okozott. S a helyzet visszás oldala az, hogy a meglehetősen nagyszámú B-típusú egyetem anyagi segélyezésével az állam tulajdonképpen a saját A-típusú egyetemeinek csinál konkurrenciát. Hangok emelkedtek, hogy a B-típusú egyetemek államsegélye legyen egyszer s mindenkorra megállapítva, ne legyen emelhető s ha az ilyen egyetem nem tudna megélni, csukja be a kapuit, viszont az A-típusú egyetemek fenntartására szükséges összeg legyen mindenképpen garantálva, tehát ezeknek zavartalan működése legyen függetlenítve a hall-

gatók létszámától. Hogy e tekintetben mit hoz a jövő, azt ma alig lehetne megjósolni. A mondottak után természetes, hogy a régi panaszok a könyvtárak, laboratóriumok stb. hiányos felszerelése miatt továbbra is felhangzanak.

A belső átalakulás még nehezebben megy. Láttuk, milyen ingadozások voltak az utóbbi években a kiegészülés kérdésében s mennyi elégedetlenség gyülemlett fel e mindennél fontosabb probléma körül. Nincs kizárva, hogy a mai politikai helyzetben előbb-utóbb — legalább egy időre — talán érvényre fog jutni az a végeletes, az egyetemi autonómiát mindinkább csorbítani kívánó álláspont, mely az érdekelt karokat teljesen ki akarja zárni a jelölésből. Az azonban kétségtelen, hogy evvel sem fog a kérdés nyugvópontra jutni, mert hamarosan rá fognak jönni, hogy az ilyen eljárás homlokegyenest ellenkezik az egyetemi szellemmel.¹³⁾

A tanulmányi autonómia eredményei sem mindenben elégitik ki a reform kritikussait. Az egyik jóindulatú bíráló szerint továbbra is megvan a régi baj, a „mortificante uniformità“ (P. V i n a s s a i. m. 33. l.). Az egyes fakultások a rendelkezésükre álló eszközöket általában nem használták ki a belső megújódásra. Nagyjában minden maradt a régiben. A tanulók csak az államvizsgálatot akarják letenni s a tudomány ma is épp oly kevésbé érdekli a nagy többséget, mint azelőtt. „A fakultások olyanok, amilyenek s mivel olyanok, amilyenek mindig voltak, nehezen is fognak megváltozni“ (u. ott). Mások (mint pl. G i n o A r i a s i. m. 114. l.) viszont elismerik, hogy a széleskörű tanulmányi autonómiának már eddig is észlelhetők itt-ott jó eredményei.

Mindezekben a kérdésekben az idő fogja a végső szót kimondani. Amint az olasz mondja: vederemo!

(Szeged.)

Husztí József.

¹³⁾ Legu abban (Cultura Fascista II. 13 sz. 193 s. köv. lk.) Agostino Gemelli, *Per la libertà accademica* c. cikkében energikusan rámutat, hogy a kiegészülés kérdésében a sokszor egyetemi részről is nyilvánított fulzón központosító nézetek az egyetemi autonómia lényegének meg nem értéséről tanuskodnak (. . . mi sembra abbian odimostrato anche quanto poco è penetrato nell' animo dei nostri universitari il concetto fondamentale dell' autonomia universitaria.) Gemelli meggyőzően fejt ki, hogy a szabadsággal való esetleges visszaéléseket nem a szabadság megszüntetésével kell javítani, hanem annak helyes használatát biztosító intézkedésekkel. A szabadság életfeltétele az egyetemnek (La vita universitaria ha bisogno di una sua libertà accademica; coloro che vogliono sopprimere questa libertà accademica, pongono le università nella condizione di essere incapaci di svolgere la loro attività). Különösen hangsúlyozza Gemelli a fiatal tehetségek nagyobb mérvű érvényesülésének lehetőségét, ami a jelenlegi rendszer mellett többfelől akadályokba ütközik.